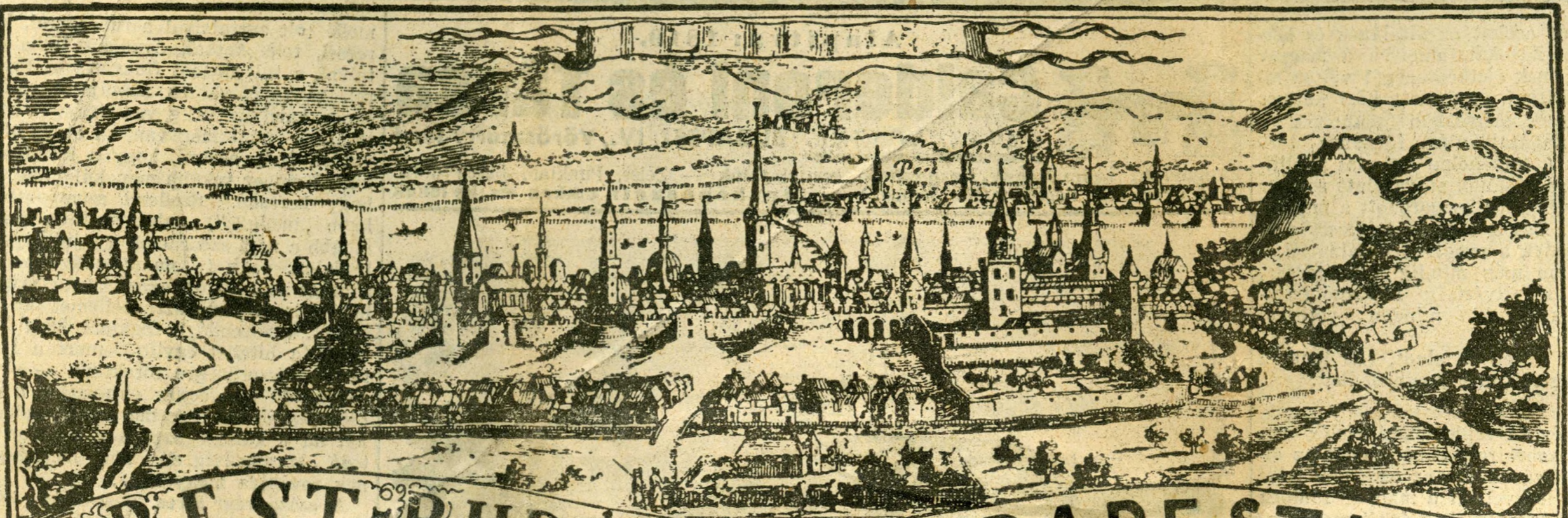

16

PEST-BUDÁTÓL BUDAPESTIG

A gazda eltekintett a szelíd örömben hallgató rónaságon. Fönt fehér bárnyfelhők szálltak dél felé, lent most kezdett énekelni halkán a nyár. A föld jósága ott reszkett a csillogó fényekkel átszótt levegőben. A legelőkön észrevétlen lassúsággal haladtak a gulyák, a szántókon a búza hánytá kalászatát, a messzi kútgépek mögött mozdulatlan örökdeccsel vigyázták az örök időt a törpe tanyák.

Nyugalom, jólét, boldogság mindenütt — 1896-ot írtak —, a nemzet készült megülni és megünnepelni a honfoglalás ezredik évfordulóját. Megpróbált, sokat szenvedett, nagy és nehéz küzdelmeket átélt nemzeteknek mindig rengeteg a történelmi dátumuk és a kor mintha jóvá akarta volna tenni a multak mostohaságát. A kiegyezéssel magára eszmélt uralkodói gondolat és a magyarság lelki felszabadulása megteremtették a lehetőségét a teremtő géniusz kibontakozásának. A dátum emlékeztette a nemzetet azokra az eseményekre, amelyek útját és sorsát meghatározták és az emlékek fenséges nagyságán eleven élet hasadt lélekben és barázdán. A politikai tudomány és harci készség egyelőre még a szabadságharc nagy vívmányainak közjogi kérdései körül mérte össze a regényes álomlátás és a történelmi adottság ellentétes eszméit, de a jogaiba visszahelyezett ország és nemzet vetett, boronált, aratott és ennek a rendíthetetlen hitű és erejű munkának a nyomán már ott ütközött a röggök között a hatalom és a gazdagság. A honfoglalás ténye és történelmi jelentősége az ezredik évforduló valóságában új nemzeti gondolattá vált és ez a gondolat most már a nagy hagyományok birtokában a jövőre és a nemzeti lélekben és szellemben rejtőző erőkre utalt.

Negyven év távolából már tiszta, de még mindig izgalmasan káprázatos a kép. Az ázsiai álom, amely a honfoglalásnál már megtelt politikai tartalommal, egyszerre élettel bomlott a kultúra és az újkor terjedő civilizációjának útján. Még eke törte a földet, de a nagy találmányok, a világ-gazdasági helyzet kialakulásának árnyékában már ott sistergett a gőz, ott remegett a villanyáram és a horizonton már fölvetítette roppant méreteit a gép. És a nemzet, amely alkotmányos rendben belül élt, működött és dolgozott a szabadság és a civilizáció egyszerre felszabadult lehetőségei között, készülődött, hogy a jelenben is méltó módon fejezze ki magát és akaratát. Az országgyűlés külön törvényt alkotott az ezredik év emlékére és ennek a törvénynek a szövegét köbe vésvé az országház kupolacsarnokában helyezték el. Ezzel az aktussal írott emlékekkel is köztük a nagyvilággal, hogy amíg a honfoglalás a birodalom határain belül csupán a magyarság jövődjének alapjait vetette meg, addig későbbi tényeivel, közelebről a szentistváni gondolattal az akkor már szerves állami életet élő nemzeti egységek sorsát is eldöntötte és ezzel a kettős történelmi ténnyel megjelölte az ország és nemzet helyét a nap alatt.

Az irdatlan nádasokban még ott kushadt a csikas, a lápok és ingoványok kiüritésében még seregszám tanyázott a víziszárnyas, a feltöretlen televények körül kihalt és néptelen volt a puszták, de az ország fővárosa, az egyesített Budapest lázas tempóban fejlődött. A közeledő emlékünnap lelkesültsége mintha egyszerre szállott volna meg mindenkit, máról-holnapra palotaszorok emelkedtek ki a földből, hatalmas gyártelepek létesültek, díszes és pompás középületek kerültek tető alá: a város megmozdult és ebben a

hatalmas lélegzetvételben egyszerre megnőtt.

A föld adott, az ipar termelt, a kereskedelem zajló áradással hömpölygött alá a szabaddá vált utakon. Budapest átömlesztette magát ezt a gazdagságot és forgalmat és a zsebében maradt hasznót a saját fényűző nagyságának növelésére fordította. Pusztaszeren, Munkácson, Pannonhalmán, Zobor hegyén, Dévényben, a Czenken és Zimonyban már álltak az emlékművek, Budapest is sietett és az Andrássy-út végén megalkotta a legnagyobb, legdíszesebb és legmonumentálisabb emlékművet. Az ezredik évre szerte az országban ötszáz állami népiskolát állítottak föl, ugyanakkor Budapest a királyi család jelenlétében megnyitotta az ezeréves országos kiállítást. Az úgynevezett millenniumi ünnepek május 2-án kezdődtek, ezt követő napon, május 3-án tartották meg a budavári koronázó templomban a hálaadó istentiszteletet, amelyen résztvett az egész királyi család és valamennyi külföldi képviselő. Június 8-án, a koronázás évfordulóján rendezték meg az egész ország lakosságának részvételével a hódoló menetet, amelyen a törvényhatóságok díszes bandériumainak kíséretében vitték a Szent Koronát az új

országház akkor elkészült kupolacsarnokába. Az ünnepi napon a törvényhozásnak mindkét háza együttes díszülést tartott, amely után a képviselők és főrendek visszakísérték a várba a Koronát, megjelentek az uralkodó pár előtt.

Ünnepelt az egész ország és ünnepelt az egész nemzet. Azok a falvak és városok, amelyek nevezetesebb szerepet játszottak az elmúlt ezredév folyamán, külön emlékkövekkel hódoltak a múlt nagy események szellemének. A nemzet államot alkotó akaratának és hatalmának jelképeként I. Ferenc József király, Magyarország és Ausztria parlamentjeinek, a szomszéd országok uralkodóinak jelenlétében káprázatos ünnepség keretében megnyitották a Vaskapu csatornát is.

És mialatt Pusztaszeren, az ezredéves országos kiállításon, a Várban, a Vaskapu megnyitáson minden hagyományos történelmi pompájával fölvonul az ezeresztendő Magyarországot, mialatt a nemzet a grandiózus külsőségek pompás és lenyűgözően színes keretei között hangos demonstrációval és néma áhitattal ünnepelt, mialatt a honfoglalás és országalapítás

ezeresztendő eseményének büszke tudata ünnepel a lelkekben és az emlékművek homlokán, a pillanatok felhőkbe emelkedő nagyszerűségének átszellemültségében a tettekben és tervekben, — ezalatt a mindennapi élet a divat és a siker, a munka és az eredmény, a szorgalom és a pillanatnyi jólét apró diadaliban sütkérezik. A Stefánián virágos és pompázó kocsi-korzó, a színházakban magyar téma és klasszikus pátoz, a Szigeten patrialkális újítás: lóvasút, Bidermeyer, rokokó és barokk, lenge illat és súlyos architektúra, gavalléria és optimizmus, de az Andrássy-út alatt már dübörög a földalatti villamos. Színek gazdasága, vonalak zürzavara, dohogás, mosoly, erő és bizakodás mindenütt, de könnyű párfömmel behintve, hiszen a föld terem, a kamatláb olcsó és a történelmi ezerév fejedelmi érzetében felhőtlennek tetszik az ég, végtelenbe ívelődnek a horizont, világvárosnak Budapest és európaiknak a magyar.

A lendület azonban mintha többet ragadt volna magával a szükségesnél. A történelmi kultusz föllángolt, és nagyszerű elhatározásokat szült; az emlékművek komor büszkeséggel hirdették az ezredévet, a zengő teatralitás mögött már halkán csörgedezett a tanítás az 500 állami elemi iskolában, de a többi, nagy, életet és jövődöt jelentő korszerű reformra nem volt pénz és Budapest mintha külön országgá akart volna hatalmasodni a birodalomban. A vidék — az ünnep árnyékában, szociális intézményeinek és gazdasági szervezetségének hiányában, kulturális és politikai elmaradottságában — a holnap bizonytalan és szegényes ígéreten tengődött és a bőség hasznán csupán az ázsiai mozdulatlanság tétlen kényelmét élvezte. Budapest félfüllel hallotta a magyar vidék elfojtott sóhajtását, lelke jobbik felével fölérte a néma panasz keserűségét, képzeletben talán látta is azt a mélyen rejtőző szomorúságot, amely a népi politika megszületését és megindulását kérte és sürgette minden közjogi dörgedelemnél hangosabb kiáltással, de túlságosan belekábult a saját teremtő láza mámorába, semhogy megindulhatott volna a föld szaván és a testvér milliók sorsán.

Elérte, amit akart: az ország fővárosa lett. A maga erején és áldozatkészségén nőtt nagyvá, de a vérrel, amelyet a vidékből kisajtol, csupán a saját szívet táplálta.

Ma kisebb, szegényebb, mint amekkora és amilyen azóta lehetne, de nagyobb és gazdagabb, mint a vidék. A trianoni csonk, a lefaragott ország viszonylagosan herkulesi tudóval lélegzik.

De innen, negyven esztendőnek a távolából mégis fölemelő az emlék és lenyűgöző a kép. Tavasztól őszig, május 2-tól október 31-ig ünnepelt a nemzet — ezen a napon, az ezeréves országos kiállítás bezárulásával ért véget a milleniumi év — és a kezdetnek, a bizakodásnak, a további munkálkodásnak, a történelmi küldetés büszke kinyilatkoztatásának ezalatt a hat hónapja alatt az országgyűlés két háza a nemzet egyetemes akaratként csaknem mindennap maradó alkotással készült a második ezredévre. De az elhatározás csaknem minden megszólalásában elvi kérdést érintett és csupán eszmei magaslaton mozgott. Hangjában, főként stílusában és előkelőségében a szellem játéka volt csupán és minden számottevő és nagy alkotásában a gondolat hivatottságát szolgálta, nem pedig az igazi

Az Andrássy-út a lóvasút korában